

24-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

**АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ.
АРБИТРАЖ ЖӘНЕ МЕДИАЦИЯ.
2-БӨЛІМ
Хабарламалар**

Жоспар:

1. Тиісті хабарлама қағидасының сипаты
 2. Тиісті хабарлама қағидасына жатпайтын жағдайлар
 - 2.1. Қауіпсіздікті растау: заңмен белгіленген тиісті хабарлама қағидасына жатпайтын жағдайлар
 - 2.2. «Хабарламасыз» салынатын тыйымдар
 - 2.3. Мәжбүрлі неке жағдайлары
 3. Кеңінен тараған (тарап келе жатқан) қағида
- Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. ТИІСТІ ХАБАРЛАМА ҚАҒИДАСЫНЫҢ СИПАТЫ

Тиісті хабарлама екі тарапты алдын ала хабардар етпестен істі қарау жүргізілмеуін талап етеді.

Сот сондай-ақ, екі тарапқа ұсынылған шешімге қайшы келмейтін мүмкіндік берместен, қандай да бір талап бойынша немесе оның кез келген бөлігі туралы шешім қабылдамауы керек.

Бұл қағидаттың негізінде құқықтық жүйенің адам тұлғасына құрмет көрсету қажеттілігі жатыр. Шешім, оған қарсы тағылған айыптауды даулауға мүмкіндігі жоқ айыпталушының артынан шығарылған кезде, бұл әділдікке қарама-қарсы.

Мұндай жоғары өлшем деспотизмнің жалаңаш түрі және ескі деспотикалық мінез-құлықтың тәсілі болып табылады.

Бұл қағида (яғни, тиісті хабарлама қағидасы) соттың дұрыс емес шешім қабылдауының алдын алады.

Бұдан басқа, сот талаптарын қанағаттандыру мүмкіндігі әдетте жазбаша ұсынымдарға қосымша, кез келген жағдайда істерді басқару бойынша шешім қабылдау контексінде және, әрине, сот талқылауы барысында ауызша дәлелдер ұсыну құқығын қамтиды.

Бұл қағидат — тиісті хабарлау немесе ауызша хабарлама («басқа тарап тыңдалсын» қағидаты) табиғи әділеттілік қағидаларының бірі болып табылады. Оның егізі — «*nemo iudex in causa sua*» немесе судьялардың әділдігі қағидаты.

Американдық құқық Институтының /ЮНИДРУАЙТ/ (міндетті күші жоқ) принциптері ұсынылады:

“Сот да, судья да, хабарламасыз және күнделікті іс жүргізу әкімшілігін жүргізу үшін істі қарау туралы хабарламаларды қоспағанда, Тараптардың бірінен басқа тараптар болмаған кезде іс туралы хабар қабылдамауға тиіс. Егер сот пен тараптардың бірінің арасындағы қатынастар басқа Тарап болмағанда орын алса, бұл Тарап қатынастардың мазмұны туралы дереу хабардар етілуге тиіс.”

Американдық заң институтының/ЮНИДРУАЙТ/ принциптері осы талаптарды ескере отырып, «тиісті хабарлау және тыңдауға құқығы» талаптарын дамытады:

- жауапкердің іс бойынша іс жүргізудің ашылуы және қойылатын айыптаулардың және сұралатын сот көмегінің сипаты туралы бастапқы хабарламасы;
- тілдік ашықтық;
- қорғау талапкердің назарына жеткізілуі тиіс;
- соттың өтініштері мен ұйғарымдары туралы тиісті хабарлама;
- тараптардың «тиісті нақты және заңды дәлелдерді ұсыну және растайтын дәлелдемелерді ұсыну құқығы»;
- әрбір Тараптың құқығы «фактілер мен заңдар бойынша бекітуге және екінші тарап ұсынған дәлелдемелерге, сондай-ақ соттың қаулылары мен ұсыныстарына жауап беру үшін әділ мүмкіндік және ақылға қонымды жеткілікті уақыт болу»;
- сот тараптардың барлық қарсылықтарын қарауға және елеулі мәселелерге қатысты мәселелерді қарауға тиіс»; және
- «Алдын ала ескертусіз» немесе «*ex parte*» бұйрықтары қабылдануы және орындалуы мүмкін... жедел қажеттілік және әділдік пайымдауларының басымдылығы туралы дәлелдемелерден кейін, және мұндай бұйрық «өтініш беруші қорғауға ұмтылатын мүдделерге мөлшерлес болуы тиіс»; және бұл «іс жүзінде ол мүмкін болса, зардап шеккен тарап бұйрық туралы хабардар етілуге тиіс», және т. б., және «оны дереу және толық қайта қарау туралы сот алдында өтініш жасауға құқығы болуы тиіс».

Осы іс жүргізу әділдігі халықаралық стандарттарға әйкес Жоғарғы Сотта *Al Rawi v. Security Service* (2011) іс бойынша лорд Дайсон және осы соттың басқа да мүшелері тиісті хабарлау принципін батыл қолдады:

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Хабарламалар

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Сот процестері табиғи әділдік принципі негізінде жүргізіледі. Онда бірнеше бағыт бар. Тараптың өзіне қарсы қозғалған іс және ол негізделетін дәлелдемелер туралы білуге құқығы бар. Ол кез келген осындай дәлелдемелерге және басқа Тараптың кез келген ұсынысына жауап беруге құқылы. Екінші Тарап ол туралы білмейтін дәлелдемелерді келтіре алмайды немесе наразылықтарды ұсына алмайды. Құпия кеңес Малайзия үкіметіне қарсы Қанда азаматтық ісі бойынша мәлімдеді [1962] AC 322, 327: “Егер тыңдалу құқығы қандай да бір нәрсе тұрарлық нақты құқық болып табылса, онда ол айыпталушының оған қарсы қозғалған істі білу құқығын өзіне алып келуі тиіс. Ол қандай айғақтардың берілгенін және оған қатысты қандай мәлімдемелер жасалғанын білуі тиіс, содан кейін оған оларды түзетуге немесе теріске шығаруға әділ мүмкіндік берілуі тиіс”.

Эр-Равидегі Лорд Дайсон ісі бойынша (2011 жыл) қарау жалғастырылды:

Табиғи әділеттілік қағидатының басқа аспектісі тараптарға өз куәларын шақыруға және қарсы тараптың куәларынан айқаспалы жауап алуға мүмкіндік берілуге тиіс. *Lee v. The Queen* (1998) 195 CLR 594 іс бойынша Австралияның Жоғарғы Соты айтқандай, 32-тармақта: «Қарама-қайшылықтар мен айқас жауап алу мүмкіндігі ортақ құқықтың жарыспалы сот жүйесін жоятын жарыспалы жүйесі үшін маңызды мәнге ие».

2. ТИІСТІ ХАБАРЛАМА ҚАҒИДАСЫНА ЖАТПАЙТЫН ЖАҒДАЙЛАР

Тиісті хабарлама қағидасына жатпайтын жағдайларға сот төрелігінің басқа мүдделері тиісті хабарлама қағидатының қолданылуын шектеулі тоқтата тұруды талап еткен кезде, тек экстремалды жағдайларда ғана жол берген жөн.

2.1. Қауіпсіздікті растау: заңмен белгіленген тиісті хабарлама қағидасына жатпайтын жағдайлар

Tariq v. Home Office (2011) ісінде талапкер иммиграция қызметінің қызметкері болып табылады. Ол жұмыстан шеттетілді, бірақ әлі де өз жұмыс берушісінен, Ішкі істер министрлігінен жалақы алған. Себебі оның отбасы мүшелері күдікті лаңкестер ретінде қамауға алынды. Атап айтқанда, оның немере ағасы өлтіру мақсатында сөз байласқаны үшін сотталды (және өмір бойы қамауға алынды). Бұл лаңкестік шабуыл Лондондағы Хитроу әуежайынан ұшатын ұшақтарға бағытталған. Ол Ішкі істер министрлігіне еңбек туралы заңға сәйкес нәсілдік және діни кемсітушілікке байланысты (ол мұсылман және азиаттық тегінен шыққан) талап қойды.

Еңбек даулары бойынша сотта Тарик ісін қарау (2011 жыл) арнайы жабық рәсім шеңберінде және арнайы адвокаттарды тарту арқылы жүргізілді. Заңнама сот ісін жүргізудің осындай ерекше стиліне жол береді. Алайда, ол бұл процесс адам құқықтарының еуропалық принциптеріне (адам құқықтары туралы Еуропалық конвенцияның 6(1) бабына қатысты Страсбург сот практикасы) сәйкес әділ сот талқылауы құқығын және жалпы құқыққа сәйкес әділ сот талқылауы құқығын бұзғанын айтты.

Жоғарғы Сот Тарик ісі бойынша, егер бұл рәсімдер қызметкерге (немесе бұрынғы қызметкерге) тиісті жұмыс берушіде бар барлық дәлелдемелерге қол жеткізуге мүмкіндік бермесе де, заңда белгіленген жалдау рәсімдері сот практикасында көзделген әділ сот талқылауына құқықты қорғаумен үйлесімді деп мәлімдеді. Мұндай жағдайларда парламент Ұлттық қауіпсіздік мүдделері арнайы адвокаттық жүйені пайдалануды ақтай алады және қызметкердің тиісті материалдардың барлық спектріне қол жеткізуге абсолютті құқығы жоқ деп шешті.

Тарик ісі бойынша шешімдер ұзақ болып табылады және назар аударуды талап етеді. Бұл жерде көпшілік (Лорд Манс бас дәлелді үкім шығарды) Страсбургтің сот практикасы жабық материалдарды қарау процедурасы Тараптың мемлекеттік орган тарапынан мемлекеттік емес сотта дәлелдемелерді шектеулі түрде аша отырып қабылдануы мүмкін екенін анық түсінгенімен қанағаттандырылды. Ақпаратты мұндай шектеуді ашу жауапкердің мемлекеттік департаменті өткізетін жабық отырыста қорғаудың «мәнін» баяндауды қамтиды. ‘Gisting’ (лаңкестікке қарсы күрес кампаниясының лексикалық жанама өнімі) оппонент ісіне жауап беру үшін алушыға арнайы адвокатты хабардар етуге мүмкіндік беретін жеткілікті ақпаратты ашуды көздейді. Бірақ, әрине, бұл істің барлық бөлшектерін, әсіресе куәгерлердің аттарын немесе арнайы қауіпсіздік жүйелерін ашуға мүмкіндік бермейді.

Алушының еркіндігі туралы сөз болғанда, ‘gisting’ астында ұлттық қауіпсіздікке залал келтіруі мүмкін ақпаратты жария ету түсініледі. Мәселен, *Secretary of State for the Home Department v. AF (No 3)* (2009)

ісінде Лорд Браун ақпаратты ашу туралы талаптың қалыптаспайтын негізін белгіледі (Страсбург соты белгілеген); Лорд Браун деді:

‘Қысқа айтқанда, Страсбург күдіктіге арнайы адвокатқа «тиімді нұсқаулар» бере алуы үшін, кейде бұл мүмкін емес және сол арқылы ұлттық қауіпсіздікке қауіп төндіруі мүмкін дегенге қарамастан, оған қарсы іс туралы әрдайым хабарлануы тиіс деп шешті.’

Сондай-ақ атап өтті :

‘Әрине, [Страсбург ісі] күдіктінің қаншалықты қиындығының болғанына қарамастан, куәнің жеке басын немесе тіпті оның айғақтарын ашуды талап етпейтіні түсінікті. Мемлекеттік хатшының ақылға қонымды күдігі негізінде жатқан негізгі тұжырымның мазмұны талап етіледі...’

Жоғарыда аталған тұжырымдамалар көмек алушының еркіндігі туралы сөз болған жағдайларда, мысалы, бақылау туралы өкімдерге байланысты істерде (қауіпсіздік туралы заңнама терроризмге күдіктілерді белгілі бір жерде қамауға алынбай-ақ ұстау мүмкіндігін көздейді) қолданылады. Алайда, Тарик контекстінде, егер алушының бостандығы қауіп төніп тұрмаса, ақпарат жариялау міндеттемесі ұлттық қауіпсіздіктің маңызды мәселелеріне қолданылмайды.

Өзінің келіспеуінде лорд Керр бұл жағдайда қызметкердің білікті «Страсбург» құқықтан гөрі тиісті хабарлама алуға неғұрлым күшті құқығы бар деп батыл мәлімдеген; ол сондай-ақ парламент жалпы құқық бойынша осындай іргелі құқықты тек айқын тұжырымдармен, яғни анық немесе «қажетті зардаптардың көмегімен» бас тарта алатынын атап өтті.

Тарик ісі бойынша өзінің сыни жазбасында (2011) арнайы адвокат және адвокат Чемберлен Тарик ісі контекстіндегі ақпаратты шектеу арқылы ашу адвокаттардың арнайы жүйесі арқылы оппоненттің сұрақтарына жауап берудің тиімді қабілетін шектейді деп мәлімдеді.

2.2. «Хабарламасыз» салынатын тыйымдар

Суайт-алаяқтардан бір қадам алда болу қажеттілігімен тиісті хабарлау қағидатын сәйкестендіру проблемасы тоқтатуға тыйым салу және азаматтық тінту туралы бұйрықтар сияқты «хабарламасыз» тыйымдар контекстінде өткір түрде туындайды.

Бұл тұрғыда судьялар сақ болуға шақырды, бірақ «хабарламасыз» бұйрықтарға тыйым салу емес, шектеуге мүмкіндік беретін прагматикалық практикамен әділ келісті.

Парламент азаматтық тінту туралы өкімдерге қатысты да, мүлікті бөгеуге қатысты да «хабарламай» салынатын тыйымдарға мәжбүрлі сот тыйымдарын ратификациялады.

Мысалы, *Columbia Picture Industries Inc V. Robinson* (1987) істері сэр Ричард Скотт азаматтық ордерді тінтуге шығару керек пе деген мәселені қарау кезінде әділдік іздеуде өтуі тиіс сот арқанын зерттеді (бұрын Антон Пиллердің бұйрығы ретінде белгілі). Және *Re First Express Ltd* (1991) істері сэр Леонард Хофф Манн «хабарламасыз» немесе *ex parte* ордер шығару туралы шешім қабылдау үшін осы формуланы ұсынды:

‘Әділеттіліктің негізгі принципі-оған естуге мүмкіндік берместен, тараптарға қарсы бұйрық беруге болмайды. Жалғыз ерекшелік - екі шарт орындалғанда. Біріншіден, оған осындай мүмкіндік беру қаулы шығарылғанға дейін жауапкер немесе басқа да тұлғалар қабылдауы мүмкін іс-әрекеттер немесе кешіктіру себебінен өтініш берушіге қатысты әділетсіздікке әкелуі мүмкін. Екіншіден, сот қаулыны орындау нәтижесінде жауапкер келтіруі мүмкін кез келген залал айқас міндеттеме бойынша өтелуге жататынына немесе егер қаулы қабылданбаса, орны толмас залал тәуекелі өтініш берушіге қатысты әділетсіздік тәуекелімен анық артылатынына қанағаттанған жағдайда.’

2.3. Мәжбүрлі неке жағдайлары

Заңнама отбасылық істер бойынша соттарға осал адамдарды некеге тұруға мәжбүрлеуден қорғауға бағытталған *ex parte* («хабарламасыз» бұйрықтар) бұйрықтарын шығаруға мүмкіндік береді.

Осы Заң «ар-намысты өлтіру» гротеск тәжірибесін қамтиды. Бұл контекст сэр Николас Уолламен қарастырылды, *Р, Re A-де* (мәжбүрлі некелер: арнайы адвокаттар) (2010 жыл). Ол мұндай жағдайларда жауапкердің (әдетте осал адамның ата-анасы немесе басқа да туыстары) *ex parte* қаулысын жою туралы өтініш жасауға заңды құқығы бар екенін атап өтті. Бірақ ол сондай-ақ бұл құқық жауапкерге барлық тиісті ақпаратқа қол жеткізбейтінін атап өтті. Мұндай қол жеткізуді ұсыну Елеулі зорлық-зомбылық немесе тіпті өлім нысанын қабылдай отырып кек алуға әкелуі мүмкін. Мұндай ақпарат қоғам мүдделерден иммунитетпен қорғалуы мүмкін. Тиісті ақпаратқа қол жеткізу құқығы туралы және тиісінше хабардар ету қағидаты туралы бұл ескертпе кек алу науқаны барысында нысанаға айналуы мүмкін осал партияларды

да, басқа да адамдарды да қорғау қажеттігімен негізделеді.

3. КЕҢІНЕН ТАРАҒАН (ТАРАП КЕЛЕ ЖАТҚАН) ҚАҒИДА

Тиісінше хабарлау принципі іс жүргізу хабарламаларын тапсыруды, сарапшылар мен куәлардың өтініштерін жариялауды, сондай-ақ дау тараптарының дәлелдерін тындауға дейін баяндауды қоса алғанда, көптеген аспектілерге ие. Цукерман айтқандай: «оларда ... бір ғана мақсат бар: теріске шығару мүмкіндігін ұсыну». Міне, осы қағидаттың кейбір көріністері.

Іс бойынша өтініштер және тиісті хабарлама: жарыс қағаздары (енді «іс бойынша өтініштер» ретінде белгілі) әрбір тарапты күтпеген жағдайдың туындауын болдырмай және тиісінше хабарлау принципін ішінара қанағаттандыра отырып, істе тиісті мәселелер туралы хабардар етеді. 2001 жылы лорд Миллетт бұл құндылықты атап өтті. Ол «жарыссыз қағаздарының функциясы қарсы тарапқа оған қарсы қозғалған іс туралы жеткілікті хабардар ету болып табылады», - деп атап өтті.

Сот ісін қарау барысындағы сот бастамасы: сот істі қарау барысында бастамашылық білдіру бойынша заңда көзделген өзінің жаңа өкілеттіктерінің бірін жүзеге асырған кезде, ол, әдетте, тараптарға ұсынылған қадамға әрекет етуге мүмкіндік беруге тиіс.

Әдепкі шешім: ЕО қызмет туралы регламенті жауапкер «өз тарапынан қандай да бір кінәсіз қорғау үшін құжаттың бар екендігі туралы жеткілікті уақыт білмеген немесе ол туралы апелляция беруге жеткілікті уақыт білмеген; және жауапкер талап мәні бойынша *prima facie* сотқа қорғауды ұсынған» жағдайларда шығарылған сот шешімдерін орындаудан босатуды көздейді.

Респонденттердің «хабарламасыз» қабылданған шешімдер туралы хабарламасы: өтініш берушілер «хабарламасыз» немесе *ex parte* қаулыларына барлық тиісті факторлар туралы сотқа хабарлауға және одан кейін бұл ақпараттың жауапкердің назарына жеткізілуін қамтамасыз етуге тиіс. Табиғи әділеттіліктің қарапайым принципі-олар жауапкерге кейінірек ашылмайды деген негізде *ex parte* мәлімдемесінде дәлелдемелер немесе басқа да сенімді материалдар ұсынылуы мүмкін емес. Азаматтық сот төрелігінің бұл қағидаты нақты басшылықпен (2011 жылдың тамыз айы) расталды:

‘[Ережелер талап етеді] оған қатысты бұйрық арызды тындауға қатыспаған кез келген тұлға судья оқыған бұйрық пен ілеспе материалдарды, сондай-ақ тындау туралы жазбаны ұсынады. ...мұндай хабарлама табиғи әділеттіліктің қарапайым принципі болып табылады: *Kelly v. BBC* (2001): «...бір Тарап құпия хабарламаларды сотқа бере алмайды. Осыдан, *ex parte* барысында немесе алдын ала ескертусіз судьяға материал дұрыс берілмегені жөн, оның тындауы неғұрлым кеш сатыда арыз беру нәтижесінде зардап шеккен адамдарға ашылмайды. ...» ...Бұл нормадан алып тастау ашық сот төрелігі мен табиғи әділдік қағидаттарынан алып тастау болып табылады, сондықтан аса қажет болған жағдайда ғана жол беріледі’.

Айғақты теріске шығару құқығы: 1986 жылы апелляциялық сот қарсылас куәгерлерден айқас жауап алу құқығынан сот тарапты толық айырмайтынын растады.

Адвокат тарапынан кемшіліктерге немесе толық емес заңдық негіздемеге байланысты тиісті хабарлама және проблема: бұл 29,55-тармақта және одан әрі қаралады (себептерді талқылау).

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. – М.: Издательский дом «Городец», 2008.
2. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / Пер. с англ.; Под ред. Р.М. Ходыкина. М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
3. Andrews N. *Andrews on Civil Processes*. Vol. I. Intersentia, 2013.